

Kapitel ur historiebok för gymnasiet, "Globaliseringens tidevarv", Bonnier Utbildning (pågående projekt, beräknad publicering 2009).

Globaliseringens tidevarv

Det är svårt att sätta in vår samtid i ett större historiskt perspektiv. Vad kommer historikerna att skriva om den tid som vi lever i? Svaret är höljt i dunkel. Det följande kapitlet försöker ändå ringa in några av samtidens viktigaste händelser, som kanske kan ge oss några ledtrådar till den framtida utvecklingen.

En ny värld

Vi går tillbaka till tiden strax innan du föddes. Du skulle inte känna igen dig. År 1989 var datorerna inte mycket mer än avancerade miniräknare, Internet höll just på att utvecklas av några få entusiaster, och Sverige hade endast två TV-kanaler – båda helt utan reklam. Vår inrikespolitik kunde utformas utan större hänsyn till övriga Europa och världen och de internationella frågorna dominerades fortfarande av det kalla krigets efterdyningar. Rädslan för ett kärnvapenkrig var fortfarande närvarande.

Idag är Sverige en självklar del av Europa. Vår ekonomi och politik är mycket mer beroende av omvärlden, och IT har gjort det möjligt att knyta internationell kontakter på sekunder. Två begrepp som sällan omtalades på 1980-talet dominerar vår tids samhällsdebatt: globalisering och terrorism. Så, vad har då skett under de två senaste decennierna?

Europa återförenas

Efter Berlinmurens fall år 1989 gick utvecklingen i Europa oerhört snabbt. Det forna Sovjetunionens satellitstater, och somliga delrepubliker, frigjorde sig från styret i Moskva. Fria val hölls för att utse självständiga parlament, och ländernas kommunistiska partier upplöstes, eller ombildades i mer demokratisk riktning. När Warszawapakten avvecklades 1991 så var det kalla kriget definitivt över. Världen var inte längre dominerad av två konkurrerande supermakter och deras allierade. USA framstod som ensam stormakt i världen.

De forna planekonomierna i öst omformades i snabb takt mot fria marknadsekonomier, vilket medförde ekonomisk tillväxt och ökat välstånd. I mitten av 1990-talet hade Polen den snabbaste tillväxten i Europa, något man inte hade kunnat tro bara några år tidigare. Även Ryssland ställde snabbt om sin ekonomi och ökade tillväxten kraftigt.

De självständiga stater som nu klev ut ur kommunismens mångåriga skugga mötte ett Västeuropa som också höll på att

förändras. Samarbetet i den äldre Europeiska gemenskapen (EG), skulle snart utökas under ett nytt namn: Europeiska unionen (EU). Namnbytet skedde 1993, och unionen stod då redo att välkomna flera nya medlemmar. Efter en folkomröstning blev Sverige EU-medlem år 1995. EU-länderna förebereade införandet av en gemensam valuta, euron, som skulle underlätta affärerna på den gemensamma fria marknaden i Europa. År 2002 infördes valutan i tolv europeiska länder. Sverige valde dock att inte införa euron vid detta tillfälle. Två år senare inträdde 10 nya medlemmar i EU, merparten av dem var forna kommunistiska stater.

[Grafik karta över EU:s utvidgning 1990-2006]

Andra och tredje världen reser sig

Östeuropas främjande av marknadsekonomi och kapitalism, med ökad tillväxt som följd, har haft sin motsvarighet i många andra delar av världen. Redan tidigare hade de ”asiatiska tigrarna” (Hong Kong, Taiwan, Singapore och Sydkorea) visat att lågt utvecklade länder på kort tid kunde ställa om till fungerande marknadsekonomier. Under 1990- och 2000-talen har tigrarna fått efterföljare, både i Asien och andra världsdelar.

Kina har officiellt hållit fast vid den kommunistiska ideologin, men i den ekonomiska praktiken har landet tagit till sig kapitalismen. Deng Xiaoping, som efterträdde Mao 1976, inledde processen genom att införa begränsad marknadsekonomi inom jordbruket och i vissa regioner av folkrepubliken. Försöken föll väl ut, och liberaliseringen fortsatte. Kina tillät en friare arbetsmarknad, ökad utrikeshandel och öppnade gränserna för utländska investerare. Västerländska företag kunde etablera sig och verka i Kina. Resultaten var slående: utvecklingen i Kina de senaste 20 åren har av Världsbanken beskrivits som ”den största och snabbaste minskningen av fattigdomen i historien”. Kina betraktas dock fortfarande som en diktatur, även om tecken på ökad politisk frihet kan skönjas.

Kina, Indien, Brasilien och Ryssland är en kvartett som har förutsättningar att dominera världsekonomin inom femtio år. Detta tack vare enorma tillgångar på arbetskraft och naturresurser, som nu frigörs genom den globala marknaden.

[Bild: Nelson Mandela] ”Ytterligare en mur faller. 1991 släpptes den sydafrikanske frihetskämpen Nelson Mandela ur fängelse efter 27 år. Den vita regimen i Sydafrika, som länge hade förtryckt den färgade befolkningen genom apartheid (ett politiskt system grundat på rasism), förstod att landet inte kunde stå isolerat vid sidan av den demokratiska västvärlden. Mandela valdes till president 1994, och Sydafrika har sedan dess demokratiserats och öppnat sin ekonomi mot omvärlden med lyckat resultat.”

Nätverkssamhället

Den snabba politiska och ekonomiska utvecklingen har gått hand i hand med IT-samhällets framväxt. Många av våra vardagsprodukter är idag datoriserade: bilar, telefoner och leksaker styrs av osynliga elektroniska kretsar. Utvecklingen av sammankopplade informationssystem, nätverk, har revolutionerat möjligheterna att kommunicera. Internet, och mobiltelefonin är förstås de främsta exemplen.

Internet startade som en strategi inom det amerikanska försvaret på 1960-talet. Genom att koppla samman många datorer i nätverk, skulle sårbarheten minska. Om fienden slog ut en dator, så skulle ändå resten av nätverket fungera.

Det var dock först i början av 1990-talet som dagens Internet, www, föddes. Det världsomspännande nätet har brett ut sig i svindlande takt sedan starten:

Anslutna datorer till internet och dess föregångare:

År	Antal
1969	4
1987	20 000
1997	20 000 000
2005	320 000 000

När allt fler nätverksanslutna datorer finns, så uppstår nya möjligheter till såväl handel, opinionsbildning som personliga kontakter över världen. I Sverige hade år 2005 80 procent av den vuxna befolkningen tillgång till Internet hemma, vilket kan jämföras med knappt 17 procent totalt i världen. I Afrika kunde mindre än 4 procent av befolkningen ta del av webben. Andelen anslutna ökar visserligen snabbt i tredje världen, men siffrorna visar på en viktig omständighet: tekniska revolutioner medför utveckling främst för de delar av världen som får ta del av den nya teknologin.

[Bild: Tim Berners Lee] *Tim Berners Lee lade 1989 fram ett förslag om ett globalt system för hypertext och länkar, ett system som vi idag känner som World Wide Web (WWW).*

[Bild: NMT-telefon, en sådan där ”släpbar” i väska från 80-talet]
”Mobiltelefonin har revolutionerats sedan slutet av 80-talet. Teknikutveckling har gjort telefonerna betydligt smidigare och billigare än den avbildade telefonen från 198X. Antalet användare har slagit alla förutsägelser. År 1983 förutsågs att antalet mobilabonnemang skulle vara 1 miljon år 2000. Det blev istället 633 miljoner.”

Historiens slut?

I början av 1900-talet fanns inte en enda nation med allmän rösträtt, lika för såväl kvinnor som män och fattiga som rika. Hundra år senare betecknades drygt 60 procent av världens nationer som demokratier, och 46 procent av världens befolkning levde i demokratiska stater. Trots bakslag som kriget i Jugoslavien var trenden tydlig efter det kalla krigets slut: demokratin och den fria marknadsekonomin breddade ut sig över världen i allt snabbare takt, och knöt samman nationer som tidigare inte hade haft särskilt mycket samröre.

Enligt den amerikanske filosofen Francis Fukuyama hade världshistorien i slutet av 1900-talet kommit till en sista raksträcka, som löpte fram mot en värld fullkomligt dominerad av demokrati, liberalism och marknadsekonomi. Efter kommunismens fall fanns helt enkelt inga ekonomiska och politiska system som kunde utmana västvärlden. Vi hade nått det sista stadiet i mänsklighetens utveckling: globaliseringens tidevarv.

Globalisering

Tiden efter Berlinmurens fall har alltså medfört fler kontakter mellan världens nationer, öppnade marknader och ekonomisk tillväxt, ofta kombinerat med demokratisering. För att sammanfatta denna utveckling brukar man använda begreppet "globalisering". Globaliseringen drivs framåt av ekonomiska krafter i det kapitalistiska samhället, och medför återverkningar på både det politiska livet och vår kulturella identitet.

Ekonomisk globalisering

Den ekonomiska globaliseringen innebär att världens nationer knyter samman sina ekonomier genom handel och ett ökat utbyte av information, kapital och arbetskraft. Globaliseringen har pågått ända sedan de första handelsmännen och upptäcktsresanden satte segel mot andra länder. Det är dock först under 1900-talets senare del som utvecklingen tagit riktig fart. De senaste 30 åren har världshandeln mer än fördubblats, och allt fler företag blir multinationella. De multinationella företagen har sina huvudkontor i ett visst land, men bedriver verksamhet även i andra länder genom dotterbolag. Idag finns dessutom över 60 000 företag som räknas som transnationella, vilket innebär att företagets verksamhet är så spridd över världen att de inte kan sägas ha ett egentligt hemland – de är i verklig mening globala aktörer. Tillsammans står de transnationella företagen för ungefär 25 procent av världsproduktionen, vilket förstås ger dem en stor ekonomisk makt.

Redan 1817 förklarade den engelske ekonomen David Ricardo drivkrafterna bakom den ekonomiska globaliseringen. Teorin om

”komparativa fördelar” (komparativ = jämförande) säger att varje land ska koncentrera sin produktion till de varor som man, i jämförelse med andra nationer, är bäst på. Genom handel kan länderna sedan byta till sig sådant som man själv inte producerar. Ricardos teori förutsätter att marknaden är fri från handelshinder i form av tullar och andra regleringar. Man kan därför säga att globaliseringen stämmer väl överens med marknadsekonomiskt och liberalt tänkande.

[Bild: Ostindiefarare, och plan från Fedex, eller dylikt.] *”Ostindiska kompaniet var en del av den tidiga globaliseringen. Det var dock få människor som kunde köpa kompaniets lyxvaror. Leveranstiden kunde vara ett par år lång, och fartyget kunde sjunka eller plundras under resans gång. Den som idag beställer en svensk mobiltelefon hemma vid datorn, är del i en världsomspännande kedja: telefonen är utvecklad och designad i Stockholm och Tokyo, komponenterna till telefonen är tillverkade i Kina och Brasilien, för att sedan monteras i Sydkorea. De många transportererna sker genom något av världens stora transportföretag - spindlarna i det globala nätet. Kunden kan vara ganska säker på att ha produkten i sin hand inom några dagar.”*

[Grafik, diagram som visar världshandelns utveckling efter WW2. Se bifogad fil WTO] *”Fakta om världshandeln. Världshandeln kan beskrivas som summan av alla länders export. Världshandeln omsatte totalt ca 10 000 miljarder dollar år 2005. 80 procent av världshandelns värde består av varor, 20 procent är tjänster. Världshandelns värde har sextondubblats sedan 1950.”*

Globaliseringens drivkrafter

Det som tidigare tillverkades i det egna hemmet eller lokalsamhället kan numera tillverkas var som helst i världen. Bonden som byggde ett hus på 1800-talet tog grundstenarna i närheten av byggplatsen. Under slutet av 1800-talet och 1900-talets första hälft hade Sverige utvecklat en egen stenindustri, som dock somnade in när landet ställde om till fler jobb inom tjänste- och informationssektorn. Idag beställer vi stenen från Kina - ett förslag som den gamle bonden antagligen skulle ha skrattat åt.

Kina har under senare år lättat på den hårt reglerade planekonomin, öppnat för marknadsekonomiska inslag och ökat sin export. Landet har mycket lägre arbetskraftskostnader än Sverige, och transportererna har blivit billigare.

Att skicka sten över halva jordklotet var på 1800-talet ett riskfyllt, långsamt och svårplanerat projekt. Idag är samma resa mycket enklare att genomföra. Flyg, fraktfartyg, tåg och lastbilar, i kombination med moderna containersystem, styrda via informationsteknik har sänkt kostnaderna drastiskt.

Stenimporten visar på flera av globaliseringens förutsättningar och drivkrafter:

- **Kapitalism:** Företagens strävan efter att maximera intäkterna gör att de placerar sina pengar i det land som producerar billigast.
- **Marknadsliberalism:** Avreglerade världsmarknader – frihandel – gör det möjligt att flytta varor och kapital internationellt
- **Teknikutveckling:** Sänkta transportkostnader medger stora fraktavstånd. Bättre planering av varuflödena med datorstöd innebär snabba leveranser och minskade kostnader för lagerhållning. IT gör det enklare att jämföra priser, söka samarbetspartners över världen, och omplacera kapital på några få sekunder.

[Bildförslag: börsen i Polen [Warszawa?]] "1991 öppnade aktiebörsen i kommunistpartiets gamla högkvarter i Polen. Övergången från planekonomi till kapitalism kunde knappast bli tydligare. Världens aktiebörser har utvecklats enormt de senaste 30 åren, beroende på avregleringar och ny informationsteknik. Kapital kan idag flyttas blixtnsabbt från ett land till ett annat. 1970 omsatte börsen i Stockholm ca två miljarder kronor om året. 30 år senare var omsättningen 20 miljarder om dagen!"

Sverige – från jordbruk till IT

På drygt hundra år har Sverige gått från att vara ett lågt utvecklat land, dominerat av självförsörjning och jordbruk, till ett land präglad av en högteknologisk industri och en utvecklad tjänstesektor.

En del av förklaringen till denna utveckling står att finna i Ricardos teori om komparativa fördelar (se ovan). Jordbrukets betydelse för landets ekonomi minskade när allt fler människor började jobba inom industrin under 1900-talets början. Stora delar av vårt livsmedelsbehov kunde istället importeras från länder som producerade till lägre kostnader än det svenska jordbruket.

Fram till 1970-talet var Sverige en utpräglad industrination. En stor del av befolkningen sysselsattes på verkstadsgolven. Under senare år har dock industrin mött samma utveckling som jordbruket: maskiner kan sköta allt fler uppgifter, vilket minskar behovet av arbetskraft. Samtidigt flyttas en stor del av industriproduktionen till länder med lägre produktionskostnader, som Kina, Indien och de forna öststaterna.

Dessa stora omställningar, som leder till arbetslöshet och otrygghet för många människor, har medfört kraftiga protester mot globaliseringen. Politiska krafter, både från vänster och höger, har

argumenterat för att globaliseringen måste bromsas genom ekonomiska regleringar, och ökade krav på företagen att ta ett socialt ansvar vid nedläggningar. Näringslivets företrädare menar istället att Sverige måste koncentrera sig på att utveckla de delar av ekonomin där vi är världsledande. Arbeten i det gamla industrisamhället måste nu ersättas av en produktion mer inriktad på informationsteknologiska tjänster.

[Faktaruta:] Sverige och globaliseringen

Sedan 1960-talet har Sveriges utrikeshandel nästan fördubblats.

År 2003 arbetade ca 560 000 svenskar i utlandsägda företag. Samma år

arbetade ca 965 000 personer på svenska företag, verksamma utomlands.

År 2006 beräknades ca 3000 jobb årligen flyttas från Sverige till utlandet, främst inom tillverkningsindustrin. Samtidigt skapas nya jobb i Sverige när utländska företag lägger sin produktion hos oss.

40 % av jobben som flyttas går till andra i-länder, 60% till länder med låga lönekostnader som Kina och Indien]

[Bild: indisk programmerare]"Länder som Kina, Indien och Brasilien går nu snabbt igenom samma utveckling som Sverige gjorde under det förra seklet. Största delen av befolkningen är fortfarande sysselsatt inom jordbruket, men allt fler jobbar inom industrin. Västerländska företag flyttar sin produktion till dessa låglöneländer, som i takt med utvecklingen även kan erbjuda mer kvalificerade tjänster. Indien har t.ex. satsat på IT, och många företag i väst använder indiska företag för att utveckla informationsteknologiska tjänster."

Politikens globalisering

Den sammanflätade världsekonomin har sin motsvarighet på politikens område. Den växande världshandeln innebär att världens länder måste finna internationella lösningar på frågor om tullar och andra regleringar. De ökade kontakterna med omvärlden har dessutom höjt vår medvetenhet om andra globala problem som svält, konflikter och miljöfrågor.

FN, EU, NATO, WTO (Världshandelsorganisationen) och NAFTA (nordamerikanska frihandelsavtalet) är exempel på internationella organisationer som bildats efter 1945. I synnerhet WTO, som bildades 1995, har fått stå som symbol för den globala ekonomin. En grundbult i WTO:s verksamhet är GATT-avtalet (ursprungligen skrivet 1947), som reglerar den internationella handeln med varor. Avtalet ska främja frihandeln i världen, bl.a genom begränsningar av ländernas skyddstullar och andra importbegränsningar. Jordbruksprodukter och textilier är dock undantagna från frihandelsavtalet, vilket av många ses som orättvist, då just dessa varor är de viktigaste exportvarorna för många länder i tredje världen.

Betydelsen av så kallade NGO:s (Non-Governmental Organizations) har också ökat under efterkrigstiden. Det är organisationer som inte är knutna till statsmakten. Organisationerna drivs av ett engagemang i olika sakfrågor, ofta kopplade till globala problem. Exempel på NGO:s är Röda korset, Greenpeace, Läkare utan gränser och Amnesty. Antalet internationella NGO:s ökade under 1990-talet från 6000 till ca 26 000, vilket kanske tyder på att världens befolkning har ett ökat intresse av att lösa politiska problem tillsammans, istället för på nationell nivå.

[Bild: Göteborgsdemonstrationerna] *Den s.k. antiglobaliseringsrörelsen samlar aktivister från vitt skilda föreningar och nätverk. Den gemensamma nämnaren är protesterna mot de problem som globaliseringen kan medföra (se sid. xx), inte minst den orättvisa fördelningen i världen. Många organisationer som räknas till rörelsen, t.ex. Attac, är internationella NGO:s, utbredda över hela världen. Bilden är från demonstrationerna vid EU-toppmötet i Göteborg 2001.*

De självständiga nationalstaterna är dock fortfarande grunden i det internationella politiska systemet. Det visas inte minst genom de problem som uppkommer i det internationella samarbetet, då någon eller några stater motsätter sig majoritetens vilja. FN:s säkerhetsråd kan sällan agera kraftfullt, eftersom några av medlemsstaterna ofta är oeniga. WTO har haft svårigheter att rätta till orättvisorna i frihandeln som råder gentemot tredje världen, eftersom EU-länderna och USA vill skydda sina nationella ekonomier.

[Bild: Nordkoreas ledare Kim Jong Il, gärna vid militärparad eller dylikt] *”Även små stater kan skaka hela världssamfundet. Det kommunistiska Nordkorea leds av den mytomspunne diktatorn Kim Jong Il. Folket lever i stor fattigdom, men staten satsar mycket pengar på militärindustrin. När landet provsprängde kärnvapen 2006 så gav det ekon från det kalla kriget och skapade oro över hela världen.”*

Kulturell globalisering

Redan på 1960-talet talade man om att världen var på väg att smälta samman till en kulturell enhet, en ”global by”. Den internationella nyhetsrapporteringen via stora mediebolag som CNN och BBC har gjort att samma nyheter diskuteras dagen efter vid fikabord i New York och New Dehli. Dessutom har den ekonomiska globaliseringen spridit populärkultur, varumärken, maträtter och inte minst liberala idéer över världen. Många menar att det främst är i-länderna som sprider västvärldens kapitalistiska kultur över resten av klotet – den rika världen dominerar ju världshandeln. Varumärken som Coca Cola, McDonalds och BMW är kända över hela världen, liksom amerikanska TV-serier och artister.

Men i takt med att övriga världen träder in på den globala marknaden, så går influenserna också åt motsatt håll: wok, manga, yoga, och Bollywoodkultur är bara några exempel. Den arabiska nyhetskanalen al-Jazira har tagit upp kampen med de västerländska mediebolagen, och har på kort tid vuxit till en av världens viktigaste nyhetsförmedlare.

Mat, kläder och musik är på ett sätt ytliga fenomen, som inte direkt ändrar våra grundläggande värderingar eller traditioner. Svenskarna äter sedan 1970-talet mängder av pizza, men det är få som därför har börjat tala italienska eller blivit katoliker.

Det är ändå troligt att människor som delvis ser samma nyhetsbilder, hör samma musik, äter samma maträtter och köper liknande kläder kommer varandra lite närmare, och har lättare att förstå varandra. Denna utveckling gäller dock främst världens rika, som har tillgång till Internet, TV, radio och som kan resa över världen. En fjärdedel av jordens befolkning behärskar inte engelska, och många saknar såväl TV, dator som telefon. Vi är nog på väg, men ännu ligger den globala byn ganska långt borta.

Globaliseringens motbilder

Sammantaget tyder mycket på att världen knyts allt fastare samman i en väv som till stor del speglar västvärldens värderingar. Fukuyama verkar alltså få rätt (sid. xx). Det finns emellertid flera bilder som talar för en annan utveckling. En mycket otrevlig sådan etsade sig fast på våra näthinnor den 11 september 2001.

Nya konflikter

Den 11/9 2001 kraschade två flygplan in i World Trade Centers två skyskrapor i New York, vilka brann ned till grunden tillsammans med ca 2700 civila dödsoffer. Som namnet antyder var byggnaderna ett slags symboler för världshandeln, som länge har dominerats av västvärlden med USA i spetsen.

Flygplanskaparna talade arabiska, och misstankarna gick snart till det islamistiska terrornätverket Al-Qaida, ledda av den förmögne saudiern Usama bin Laden.

USA såg angreppet som ett led i en större hotbild från islamistiska nätverk och nationer. Efter det kalla kriget hade USA varit inblandat i en större konflikt med Irak år 1991, och därefter också utsatts för hot och terrorism från islamistiska aktörer. USA svarade därför på attacken genom att trappa upp våldet mot utvalda muslimska stater. Först invaderades Afghanistan, eftersom man hävdade att landet skyddade Usama bin Laden och hans terrornätverk. Landets muslimska styre avsattes, men inga spår efter bin Laden rapporterades.

[Ruta] *Islamism är en samlingsbeteckning för muslimska rörelser som menar att islam ska utgöra grunden för allt samhällsliv, även inom politiken. Somliga islamister använder fredliga metoder i sitt arbete, medan terrorister och andra fundamentalister förespråkar våldsanvändning.*

USA:s president George Bush hade snart utsett en ny fiende i det ”krig mot terrorismen” som han hade deklarerat. Irak invaderades år 2003, eftersom man ansåg att landet utvecklade kärnvapen som kunde användas mot den demokratiska världen. Iraks diktator Saddam Hussein avsattes inom kort, men inga kärnvapen kunde hittas. USA stannade kvar i landet för att bygga upp en fungerande demokrati, vilket har visat sig bli mycket svårt. År 2006 erkände George Bush att situationen i Irak uppvisade likheter med amerikanernas komplicerade, och i slutänden misslyckade, ingripande i Vietnam under 1960- och 1970-talet (se sid. xx).

USA:s krig mot terrorn har setts som ett tecken på att världen åter har fått två sidor som kämpar mot varandra. Denna gång står inte kampen mellan politiska ideologier, utan mellan två civilisationer, eller kulturer: den västerländska och den muslimska. Denna ”civilisationernas kamp” kommer enligt vissa bedömare sätta sin prägel på framtiden, och medföra nya konflikter. Det kan handla om krig mellan muslimska och icke-muslimska stater, men även inre konflikter i länder där kulturerna lever sida vid sida.

[Bild Kriget i Jugoslavien] *”Terrordådet 11/9 2001, och USA:s följande krig mot terrorismen kastade ett delvis nytt ljus över det hemska kriget i Jugoslavien. Även där stod kampen till en del mellan muslimer och kristna. Var båda dessa konflikter tecken på en ny världsordning, präglad av kamp mellan kulturer, snarare än politiska ideologier?”*

Utanför världsväven

Länder som Kina, Indien, och Sydkorea brukar lyftas fram för att visa på globaliseringens nytta för jordens fattiga länder. Stora delar av världen ligger dock fortfarande långt ifrån den globala byns område. Det tydligaste exemplet är länderna i södra Afrika, som präglas av svaga statsbildningar med utbredd korruption, fattigdom och ohälsa, krig och naturkatastrofer. 33 av världens 49 fattigaste nationer ligger i detta område. Där sjunker den förväntade medellivslängden, och är nu under 50 år. Det fattiga Afrika deltar knappt i världsekonomin. Hela kontinentens (ca 930 miljoner invånare) sammanlagda andel av världshandeln är under tre procent, vilket är ungefär lika mycket som Belgien (10 miljoner invånare) ensamt exporterar. Det medför att den afrikanska marknaden är ganska ointressant för de stora multinationella företagen, och västvärldens kontakter med dessa länder är därför få.

[Bild: afrikanskt jordbruk] *Idag lägger de rika länderna ungefär en miljard dollar per år för att stödja u-ländernas jordbruk. Ungefär samma summa*

spenderas varje dag på stöd till det inhemska jordbruket i väst, vilket förstärker det omöjligt för u-länderna att kunna konkurrera på lika villkor.

Även i Kina, Indien och en del andra länder som har klivit in på den globala arenan, finns det stora grupper som står utanför utvecklingen. FN har påpekat att öppna marknader och ekonomisk tillväxt inte är någon garanti för att de fattigaste i världen får det bättre. För det krävs också omfördelning av tillväxtens frukter.

Demokratins kris

På den globala marknaden kan företagen snabbt flytta sina resurser mellan olika delar av världen. Många av de multi- och transnationella företagen har en omsättning som är lika stor, eller större, än många staters budgetar. Det innebär förstärkt att företagen har en väldig makt. När ett företag flyttar kapital, eller stora delar av sin verksamhet från en nation, så kan det medföra ekonomiska problem i form av instabila räntor, svängningar i valutakurserna och inte minst arbetslöshet.

De flesta bedömare är överens om att globaliseringen inte är en följd av demokratiska beslut, fattade av de valda politikerna i världens nationer. Politikerna har snarare varit tvungna att anpassa sin ekonomiska politik efter det internationella kapitalets regler, för att inte riskera att det egna landets ekonomi skadas. De som är mest kritiska menar att samhället numera finns till för att ekonomin ska fungera, och inte tvärtom. Denna utveckling riskerar att leda till politikerförakt, minskat valdeltagande, och öppnar vägen för odemokratiska missnöjespartier.

[Bild: Sverigedemokrater på marsch] ”I valet 2006 tog Sverigedemokraterna (Sd) plats i många av landets kommuner. Partiet är emot globaliseringen: de vill minska invandringen och stärka nationalstatens makt, bl.a. genom ett utträde ur EU. Sverigedemokraternas framgångar kan ses som ett tecken på den oro som den nya globala världsordningen medför. Liknande partier har nått framgångar i många andra europeiska länder.”

Globaliseringens försvarare menar däremot att de länder som sköter sin ekonomi och sitt folk inte har något att oroa sig för: världskapitalet kommer alltid att vara villigt att investera i länder med sunda statsfinanser och välutbildad arbetskraft.

[Bild: Göran Persson ger löften i samband med Trollhättan-Rüsselsheim] ”När den amerikanska bilkoncernen General Motors (GM) år 2004 meddelade att tillverkningen av deras nya modeller skulle ske antingen i Tyskland, eller i Trollhättan, så började genast en budgivning mellan tyska och svenska politiker för att rädda arbetstillfällena. Sveriges dåvarande statsminister Göran Persson (s) lovade att staten skulle investera i ny motorväg och förbättrade järnvägsförbindelser till Trollhättan, så att GM:s transporter skulle gå bättre. Trollhättan förlorade dragkampen om jobben, som av många

sågs som ett tecken på hur det internationella kapitalet kan styra över den nationella politiken.”

Miljöförstöringen

Ekonomisk tillväxt förutsätter ökad konsumtion. Den globala ekonomin med dess världsomspännande transporter innebär stora uttag av jordens energiresurser, inte minst olja, som resulterar i utsläpp av växthusgaser. När allt fler kineser, ryssar och indier kan lägga sig till med ett västerländskt levnadssätt med bil, kylskåp och dator, så medför det ökad resursförbrukning och ökade utsläpp. Frågan är om världens ekologiska system kommer att klara denna påfrestning?

Under slutet av 1900-talet började människan se resultaten av västvärldens snabba industrialisering under det gångna seklet. Skogar försurades, djur- och växtarter utrotades, och haven fiskades ut. Den mest omdebatterade globala frågan var klimatförändringarna, som många ansåg bero på ökade utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser. Bara under 1900-talet ökade medeltemperaturen i världen med ca 0,6 C°. Det låter inte mycket, men skulle ökningen fortsätta i samma takt, så riskerar polarisarna att smälta, stora översvämningar väntar då havsnivåerna stiger, och världens ekosystem står inför häftiga omställningar.

Världens länder har försökt att lösa miljöproblemen gemensamt, bland annat genom det s.k. Kyotoprotokollet från 1997. 160 länder har godkänt denna konvention, som bland annat föreskriver att världens rika länder ska minska utsläppen av växthusgaser med 5 procent fram till 2012, jämfört med 1990 års nivå. USA och Australien har inte skrivit på konventionen, vilket är särskilt problematiskt då USA står för en så stor del av utsläppen i världen.

Framtiden

Globaliseringen har pågått under flera sekler, och vi kan vara säkra på att världen även i fortsättningen kommer att knytas samman. Det är dock inte säkert att den framtida globala byn kommer att kännetecknas enbart av västvärldens värderingar, och vi kan vara övertygade om att utvecklingen kommer att stöta på hinder under resans gång.

Större hänsyn till omvärlden

Västvärlden är inte längre jordens självklara centrum. När välstånd och köpkraft ökar i Kina, Indien, Sydkorea och andra länder på uppgång, så måste vi ta större hänsyn till de delar av globen som vi tidigare kallade för den ”tredje världen”. De globala problemen måste i framtiden troligen lösas mer i dialog med dessa länder, och inte endast genom att västvärlden dikterar reglerna.

Karikatyrbilderna av profeten Muhammed, som publicerades i en dansk dagstidning 2005, medförde en stormvåg av protester i den muslimska världen. Många muslimer anser att det är förbjudet att avbilda profeten, och såg publiceringen som en förolämpning. Bojkotter av danska mejeriprodukter i Saudiarabien och andra muslimska länder innebar betydande ekonomiska förluster för Arla och andra mejeriföretag. Tack vare den sammanflätade internationella ekonomin, kunde muslimer i mellanöstern utöva sin konsumentmakt hundratals mil bort. Västvärlden fick lära sig en hel del om islamska värderingar, samtidigt som den muslimska världen fick se hur högt tryckfriheten värderas i Europa.

Är historien slut?

Globaliseringen har pågått i hundratals år. Under denna tid har utvecklingen ibland gått snabbt, för att under andra perioder bromsas upp och till och med gå tillbaka. Inledningen av 1900-talet kännetecknades också av en mycket snabb globalisering, som dock tvärbromsade när första världskriget bröt ut. Som vi har sett finns det flera scenarier som kan bryta den utstakade vägen mot demokrati, liberalism och marknadsekonomi.

- Väpnade konflikter, kanske mellan islamistiska terrorister och väst skakar ekonomin och får västvärlden att sluta sig.
- Stora naturkatastrofer eller epidemier, kanske som följd av klimatförändringarna, hämmar handeln och bryter de globala kontakterna.
- Demokratins kris får politikerna i vissa länder att återupprätta nationalstaten, kanske med socialistiska eller islamistiska värderingar som ledstjärna, och skydda ländernas ekonomier genom återinförda tullar och handelshinder.
- Världens politiker skapar nya, kraftfullare globala demokratiska institutioner som kan styra det internationella kapitalet och näringslivet.

Det enda vi vet är att vi går en spännande tid till mötes, en tid med många globala utmaningar.